https://doi.org/10.7592/MT2025.92.r02

Sentimentaalne alge Maria Nikonova päevikus

Maria Nikonova. *"Ulon – pityran, siulem – piiala…": odig udmurt kyshnomurtlen daur"em ulon siuresez* ["Elu on ratas, süda on klaas…": ühe udmurdi naise pikk elutee]. Koostanud Nikolai Anisimov. Tartu: EKM Teaduskirjastus, 2024. 585 lk.

Kõnealune raamat on ainulaadne: see sisaldab külanaise Maria Nikonova (snd Stahhejeva) päevikut, mida naine pidas üle 30 aasta. Sellele lisaks on raamatus Maria Nikonova jäädvustatud folkloorsed- ja etnograafilised materjalid. Udmurdi traditsioonilise kultuuri esindajana pakub autor lugejale vaadet sellele kultuurile seestpoolt.

Väljaande struktuuri moodustavad Maria Nikonova päevikud, autobiograafilised märkmed, aga ka luule, laulud (koos märkmete ja linkidega helisalvestiste esitamiseks päeviku autori häälega), folkloorimaterjalid ja fotod. Kõik tekstid, välja arvatud mõned üksikud on kirjutatud udmurdi keeles.

Maria Nikonova käsikirjad avastas, valmistas trükiks ette ning kirjutas teadusliku eessõna Eesti Kirjandusmuuseumi teadur, folklorist Nikolai Anisimov, kes on pärit Maria Nikonovaga samast külast (Udmurdimaa Kijassovo rajooni Dubrovski küla). Ta tutvustab lugejale 97aastase informandi vaimse maailma rikkust, temalt jäädvustatud rahva- ja originaallaule, luuletusi, vanasõnu, ütlusi, loitse, lugusid religioossetest traditsioonidest, rituaalidest ja pühadest. Maria Nikonova andis nõusoleku oma päeviku avaldamiseks. Selle kirjutamist alustas ta pärast pensionile jäämist, 1987. aastal. Algul kirjutas ta sageli, kuid hiljem, tervise halvenedes, harvemini. Käesolevas raamatus avaldatud viimased sissekanded on pärit aastast 2020.

https://www.folklore.ee/tagused/nr92/r02.pdf

Raamatu mitmest osast koosnevas eessõnas käsitleb Nikolai Anisimov enesekirjeldust udmurdi traditsioonilises kultuuris, annab sellele nähtusele teoreetilise põhjenduse, nimetades seda postfolklooriks. Ta tutvustab ka Maria Nikonova elulugu, päeviku põhiteemasid ja Nikonova poeetilist loomingut.

Eessõna osa "Eluloo leheküljed" räägib Maria Nikonova elu peamistest sündmustest, mida ta oma päevikus ja autobiograafilistes märkmetes korduvalt kommenteerib. 1930. aastal, kui Maria oli nelja-aastane, kuulutati tema perekond kulakuteks: neilt võeti ära maja ja nad saadeti sünnikülast (Nižnjaja Malaja Salja) välja. Maria teadliku elu algust tähistasid ema surm, kolimine paigast paika, pidev alatoitumus, kurnav töö ja ümbruskonna vaenulik suhtumine kulaku tütresse.

Naine talus vankumatult töö- ja pereelu raskusi ning elas üle sõja-aastad, juba emana omandas kaugõppes pedagoogihariduse ning töötas 30 aastat koolis. Pensionäriaastad kajastuvad juba tema päevikus.

Anisimov märgib, et udmurdi traditsioonilise kultuuriga seotud materjalide süstemaatiline jäädvustamine selle kandjate poolt on suur haruldus. Uurija toob ainsa talle teadaoleva näite – Jelizaveta Kamaševa traditsioonilise meditsiini retseptide raamatu "*Liza apaylen lakiyo shobretez* = Baba Liza lapitehnikas tekk", mis ilmus toimetatuna 2012. aastal udmurdi ja vene keeles. Lisaks mainib teadlane mitmeid külaelanike kirjutatud traditsioonidele ja tavadele pühendatud käsikirju.

Eessõna alajaotuses "Elu loomise tunnused kultuuri kandja ja hoidjana" mõtestab Nikolai Anisimov Maria Nikonova käsikirju kultuurinähtusena ja liigitab need kirjalikuks folklooriks või postfolklooriks, millel erinevalt suulisest folkloorist on stabiilne vorm ja mis on uurijatele kättesaadav. Nikonova laulud ja luuletused on teadlase sõnul naiivse kirjanduse näide.

Ka Nikonova päevikud võib lugeda naiivse kirjanduse (vt Nekljudov 2001; Kozlova & Sandomirskaja 1996) hulka, mida iseloomustab kirjutatud teose ja kirjandusliku vormi lahknevus, mis ei tulene teadlikust tehnikast, vaid autori teadmatusest või kirjanduslike oskuste puudumisest. Sellegi poolest võivad need tekstid lugejat huvitada. Kõige sagedamini on selles vormis kirjutatud autobiograafiaid ja memuaare, mis räägivad tõelistest sündmustest, jagades lugejaga ehtsaid tundeid ja kogemusi.

Anisimov kirjeldab Nikonova päeviku, luuletuste ja laulude peamisi süžeesid ja teemasid. Uurija kirjutab, et oma koha on päevikus leidnud mitmesugused sündmused küla, piirkonna, vabariigi, riigi ja maailma ajaloost (Anisimov 2024: 23). Nikonova jäädvustab unenägusid ja tõlgendab neid; pöörab tähelepanu kalendri- ja rahvapühade kirjeldustele ning osaleb küla seltsielus, ent ta jälgib ka oma tervist ja märkab vanusega seotud muutusi, mõtiskleb vanaduse üle.

Nikonova tekstid on kirjutatud elavas, rikkalikus udmurdi keeles ning tuleb märkida, et neid pole stiililiselt toimetatud. Anisimov mainib Nikonova neologismi – sõna *nunalyan* (*нуналъян*) tähendab päevikut. Raamatu koostaja

lisas selle sisukorra teksti sõna "päevik" sünonüümina, rikastades seeläbi udmurdi kirjanduskeelt.

Päeviku käsikiri koosneb viiest vihikust ja maht on piiratud tavalise koolivihiku lehtede arvuga. Ühe vihiku lõpp ja teise algus on väljaandes spetsiaalselt tähistatud: igaühele eelneb aforism, tsitaat Nikonova päevikust, mis loob lugejale meeleolu.

Esimene vihik algab epigraafiga: "Ära viska seda ära. Võib-olla loed seda kunagi. Tahtsin kirjeldada oma elu". Esimene lause "Ära viska seda ära" on üsna oluline ja väljendab päeviku autori paljusid kavatsusi.

Esiteks võib seda tõlgendada perekonnapea nõudmisena lastele ja lastelastele, kes võib-olla arusaamise ja elukogemuse puudumise tõttu ei suuda määrata kirjalike vanade vihikute väärtust. See avaldus väljendab päeviku autori soovi päästa tekste hävingust, Maria Nikonova arusaama üksikisiku ja tema sõpruskonna elu kirjeldavate ülestähenduste olulisusest.

Päeviku esimeses sissekandes pöördub autor mälestuste poole, mis kirjeldavad lapsepõlve ja nooruse peamisi sündmusi, mis põhjustasid vaimse trauma – perekonna kulakuks kuulutamine ja muud kurvad episoodid Stahhejevite perekonna elust. Päeviku autor ihkab aktsepteerimist ja austust, mille ta saavutas pideva ja eduka loomingulise tegevuse kaudu ning tänu sellele seisundile peab Nikonova end õnnelikuks inimeseks: "Kui küsiti, kas pean end õnnelikuks, vastasin jaatavalt. Lapsest saati olen plaanitud tööd lõpule viinud, kuigi see oli väga raske."

Nikonova päevikuvormis kirjutatud märkmed ei eelda peale autori enda muud lugejat ega ole mõeldud avaldamiseks – see asjaolu raskendab oluliselt tema tuttavate ja sugulaste nimede loeteluga koormatud teksti tajumist. Mõnikord toob päeviku autor teksti siiski elavaid, mahukaid ja seetõttu meeldejäävaid lugusid perekonna esindajatest. Nii meenutab Maria, et tema vanavanemad võtsid kasvatada orvu, emapoolse vanaisa õetütre. Kui ta abiellus, anti talle rikkalik kaasavara: hõbeehteid, siidi, hobuse ja kuhi peksmata vilja. Oma tütred abielludes nii rikkalikku kaasavara ei saanud, resümeerib päeviku autor. Nikonova siiras huvi perekondlike sidemete avastamise ja jäädvustamise vastu on päeviku algusest kuni viimaste sissekanneteni läbiv motiiv.

Teine põhjus, mis ajendas Nikonovat päevikut pidama, olid tema pereelu sündmused, mida ta tajus ebaõnne ja leinana – temaga samas majas elanud noorima poja purunenud abielu. Päevikute peamine motiiv on lein varem lähedaste sugulaste kaotuse ja võõrandumise pärast (Nikonova 2024: 160).

Minia naaseb lapsega oma vanematekoju ja poeg kolib naaberkülla ning hakkab elama uue perega. Nikonova tavapärane elukorraldus on kokku varisemas. Ta tunneb kaasa oma nelja-aastasele lapselapsele, kes näeb isa nüüd harva. Noorima poja lahkumine vanematekodust hävitas ema ettekujutuse elukorraldusest – ta plaanis seda elada ühes majas mitme põlvkonna suure perega.

Esimeses vihikus kirjeldatakse sageli lapselapse külaskäike, Maria Nikonova on jäädvustanud väikese Alena iga külaskäigu ja lapse öeldud laused: "Reedel tuli minia Alenale järele, aga ta ei nõustunud lahkuma. Alena olevat öelnud: "Kui lumi sulab ja muru tärkab, siis me läheme." 23. novembril tuli Alena ema esmaspäeva pärastlõunal tütrele järele. "Kui muru tärkab, siis läheme," ütleb tüdruk."

Mure lapselapse pärast väljendub päevikus kujundlikult: "Oh, mu süda! See põleb ilma tuleta, mu kõht keeb ilma veeta. Kõike meenutades veedan ööd magamata. Päeval, muredest tulvil, rikun silmi pisaratega. Alena on meid juba nädalaid iga päev külastanud. Ta kavatseb ööseks jääda, aga kui ema tuleb teda ära viima, lahkub ta vaikselt majast. 24/XI-87."

Päevik kirjeldab Alena kaheaastast harjumist uue olukorraga; lapsel kaob vajadus pidevalt vanaema majja tagasi pöörduda. Tüdruk tuleb külla üha harvemini: "Ja nüüd ka Aljona enam ei tule meie juurde, elasin kaua hirmus, et see juhtub. 7. november 1989."

Maria Nikonova päevikule on rakendatav filosoofi ja kirjandusteadlase M. Bahtini kontseptsioon sentimentaalsusest kui universaalsest maailmavaatelisest nähtusest, mis on seotud ilukirjanduse tooniprobleemiga: "Bahtini filoloogias ei eksisteeri sõna neutraalsena, [---] vaid värvilisena ja toonituna, naeru või pisaratega täidetud" (Botšarov 1997: 305).

Maria Nikonova päeviku struktuuriliseks aluseks sai sentimentaalne traditsioon, mis väljendub kui "kaastunne, lein, igavene mälu" (Bahtin 1997: 305), mille vorm on kiri, päevik, pihtimus (Bahtin 1997: 304). Sentimentaalne traditsioon on seotud rahvakultuuriga, mis on päeviku maailmapildi lahutamatu osa.

Loomulikult ei olnud Maria Nikonoval teadlikku eesmärki luua esteetiliselt terviklikku teost. Nagu kirjutab Lidia Ginzburg (1977: 12): "Esteetiliselt olulised kujundid tekivad elus endas; ja ennekõike on see seotud peamise asjaga – inimese kuvandiga, iseloomuga". Maria Nikonova päevikus kujuneb terviklik sentimentaalse iseloomu kontseptsioon, mis pärineb rahvaelu sügavustest, mistõttu omab see dokumentaalne teos ka esteetilist väärtust.

Maria pöördub päeviku poole erilise meeleolu puhul – tundes üksildust, kurbust ja usaldusväärsete sõprussuhete puudumise tõttu: "Tunnen väga üksildust. Meie tänavalt ei leidnud ma endale südamesõpra". Päevikusse usaldab ta oma kõige salajasemad mõtted ja valusad elamused: "Kirjutan elust vaid halbadest asjadest. Ei ole nii, et kõik oleks halb – vahel juhtub ka midagi head."

Minu arvates peegeldab päeviku pidamise üle mõtisklus ("Kirjutan elust vaid halbadest asjadest") autori kontseptuaalset elufaktide valikut ja nende hindamist, mis loobki päeviku põhiseisundi – sentimentalistliku. Märgime ära Mihhail Bahtini esiletõstetud teesid, mis seda hoiakut iseloomustavad: "Kannatuse teema. [---] Kaastunne, haletsus, kaasaelamine" (Bahtin 1997: 304).

Päeviku autor kurvastab isa ja tütre vahelise sideme katkemise pärast, kuna nad kohtuvad nüüd vaid harva. Nikonova kirjeldab nende üksikuid kohtumisi meisterlikult, pöörates tähelepanu nii interjööri detailidele, tegevuskäigule kui ka kõige pisematele muutustele lapselapse käitumises. Talle teeb suurt muret ka ühiskonna suhtumine, mida iseloomustab kaastunne ja halastus, nagu oleks laps pärast vanemate lahkuminekut orvuks jäänud.

Teises vihikus mainitakse Alenat harva. Ent kirjeldatakse järgmist juhtumit: teismeeas puhkes Alena nutma, kui Maria hakkas tema silme all meenutama episoode tüdruku varasest lapsepõlvest ja nende ühisest elust. Kolmandas vihikus räägib Maria Nikonova traagilisest juhtumist: 21-aastane Alena hukkus autoõnnetuses. Päeviku autor kirjeldab detaile noore tüdruku matustest. Jagatud lein ühendas taas Alena sugulased, kes olid seni üksteist kohelnud vaenulikult ja võõrandunult. Pärast lapselapse surma leinavad tema vanaemad koos.

Maria Nikonova lisas päevikusse Udmurdi Riikliku Ülikooli ajakirjandusteaduskonna udmurdi osakonnas õppinud Alena akadeemilised esseed. Ühes esseedes kirjeldab Aljona vanemate lahutust kui psühholoogilist traumat ning väljendab veenvalt igapäevaelust pärit olukordade kaudu üksinduse ja kannatuste tundeid, mida ta tundis juba varasest lapsepõlvest. Isa võõrandumist võrdleb ta asendamatuga: "puudus mingi keelpillikeel, et hing laulma hakkaks. Selleks pillikeeleks oli isa." Aljona Nikonova tekstid, mis on Maria päevikusse lisatud, kinnitavad päeviku üldist "pisararikast" tooni ning näitavad, et kollektiivne kaastundlik hoiak tema ja vanemate lahutuse suhtes kui leina määras tema enesetundes valitseva kurbuse ja puudulikkuse tunde.

Teises päevikuköites räägib Nikonova oma abikaasa ootamatust surmast, mis muutis ta haavatavamaks: ta jäi üksi majja ja pidi sõltuma täiskasvanud lastest, kes elasid omaette perekondadena. Autor kirjeldab igapäevast elu ja ellujäämist: talveks tuleb varuda küttepuitu ja hoolitseda selle eest, et maja sees oleks mugav temperatuur. Kuid ta vananeb ning iga päevaga muutub talle raskemaks majapidamistöödega toime tulla.

Maria päevikus vaheldub rõõm sugulaste seltskonnast vanadusest tingitud nõrkuse ja enda abituse leinaga. Autor kirjeldab üht elusituatsiooni, kui tugevalt purjus olles pärast sõprade juures külaskäiku jõudis ta koju ja kiirustades hakkas tegelema hädakorras majapidamistöödega (lehma toitmine ja lüpsmisega). Maria komistas kogemata õues keset hoovi, vigastas tugevalt kätt, ja nuttis meeleheitest ja üksindusest: "Õues nutsin, meeleheitlikult karjudes. Oi-oi-o-oi, oi-o-oi hädaldan. Keegi ei kuule."

Maria paljastab oma haavatavuse, kirjeldades ausalt naljakat olukorda, kuhu ta sattus, kuna ta ei osanud õigel ajal hinnata oma jõudu ja füüsilist seisundit. Kuid selles episoodis paistab välja iseloom, mis köidab oma lapsemeelse siiruse ja elavusega.

Jutustaja iseloomus sulanduvad kokku lapse ja veidriku omadused, kes on sisemiselt vaba ühiskonna peale surutud reeglitest. Seetõttu on täiesti

loomulik, et Maria osaleb 62-aastasena küla klubi uusaastapeo maskiballis, mis võib olla tavalise külaelaniku puhul tavatu.

Maria leiutab loomingulise etenduse ja karnevalikostüümi "Ivan ja Marja" sügava sümboolse tähendusega: ta valgustab tänapäeva noori, pöördudes rahva ajaloolise mineviku poole. Ürituse ajal mängib ta väikest mononäidendit talupoja sõjaväkke saatmisest tema nutva naise poolt ning seejärel naise rõõmust mehega kohtumisel:

> *Ma püüan näidata vana aega. Ivan läheb kodusõtta, Marja jääb ja nutab. Ivan ja Marja on riietatud kodukootud rõivastesse. Kootud püksid, särk, põll. Ivan on näoga, Marja seljaga. Ühel jalal on viisud kootud sukkadega, teisel tatari viisud sidemetega. Armeest naastes ulatan Marjale käe kohtumisel, laulan udmurdi keeles laulu "Tere kallis Marusja". Noored pole sellist laulu veel kuulnud. Klubis vaikus, kuulda isegi, kui kärbes lendab.*

Maria karnevalikostüümis ühenduvad naer, pisarad ja stseenid rahva elust, kus inimest saadab alati laul, mis väljendab peidetud tugevaid emotsioone.

Kolmandas vihikus jutustatakse otsusest lahkuda armsast tegevusest – lehma hooldamisest, kellele Maria on väga kiindunud. Maria jaoks on loomad perekonnaliikmed, keda ta kohtleb hoolivuse ja hellusega. Ta on ettevaatlik ka ümbritseva looduse suhtes. Oma algatusel võtab Maria enda hoole alla külaservas kuivanud jõekese sängi ja kaldad, korrastades ja kultiveerides keskkonda.

Nikonova päevikus on loodud väikese inimese portree, kes "lakkab olemast ese, kuid ei saa täielikult isikuks..." (Botšarov 1997: 615) ning kes ei suuda täielikult oma saatust ja tulevikku juhtida, toetudes ületamatutele välistele jõududele ja asjaoludele. Maria puhul on iseloomulik maagiline mõtlemine. Võibolla seepärast leidub päevikus palju unenäokirjeldusi ja mõtisklusi nende tähenduse üle.

Maria väljendab päevikus kibedust ja solvumist, kuid päriselus kohaneb ta oludega, ilma et avaldaks seda inimestele, kes talle haiget tegid – nii pereliikmetele kui ka ametnikele, kes tema saatuses osalesid. Tema kirjeldab nende suhtumist kui jõudu, mille vastu ei saa võidelda. Näiteks kurdab ta, et saadeti pensionile väga väikese pensioniga.

Kolmandas märkmikus kirjeldatakse tähtsat sündmust: pärast pikki, umbes viis aastat kestnud kohtuvaidlusi, mil Maria ja tema perekond olid poliitiliste repressioonide all, hüvitatakse neile tema vanemate võõrandatud vara eest raha. Päevikus kirjutab ta: "Vanematele õdedele oli raha vaja, seepärast tehti minust saadik." See tähendab, et seadusega ettenähtud hüvitise tagastamise algatus ei tulenenud Mariast endast, vaid ta tegutses pere kui kollektiivi tahte täitjana.

Neljandas märkmikus tekib uus teema – Maria populaarsuse kasv ning tuntuks saamine käsitöömeistrina, rahvamuusikuna ja lauljana, mis tuleneb

ühiskonna suurenenud huviorbiidist udmurtide traditsioonilise kultuuri vastu. Selles vihikus kirjeldatakse päevikupidaja elu aastatel 2004–2005. "Vanaduspõlves astusin uuesti auväärsete inimeste hulka. Pahhomova Nadja kiidab peaaegu taevani osavust käsitöös ja katsetusi balalaikal mängida." Nikonova räägib televisioonis filmimisest, rahvakunsti ülevaadetes ja festivalidel osalemisest, kuid ikkagi peab seda mitte enda saavutuseks, vaid selleks, et teda "tõstetakse". Ta jääb väikseks inimeseks, kes ei tunnusta täielikult oma teenet.

Viies märkmik sisaldab märkmeid aastatest 2006 kuni 2019. Seal räägitakse Maria elu kõige tähtsamatest sündmustest 13 aasta jooksul. Huvitavad on Nikonova tähelepanekud külaühiskonna elust, ta kirjeldab rahvatraditsioonide muutusi. Näiteks kaob tema arvates pikkade külaskäikude komme. Kuid paljud traditsioonid on endiselt elus. Ta kirjeldab kombetalitust "*ыжпи бекче*" (tünn tallekese auks), kus koosviibijad tähistavad loomade järglaste sündi, et koduloomad tulevikus oleksid viljakad.

Nikonova kirjeldab oma päevikus tänapäevast pulma ning õigeusu pühade ja rituaalide naasmist küla- ja linnainimeste igapäevaellu. Loomulikult on tema sõnakasutus hinnanguline. Näiteks kirjutab ta valjust muusikast pulmas ning sellest, kuidas korraldajad ei lubanud rahvalaule laulda, vaid lülitasid uuesti valju muusika mängima. Ta mõtiskleb tänapäeva noorte kommetest, alkoholismi levikust rahva seas, tahtmatult võrreldes oma noorusaega praeguse noore põlvkonna eluviisiga.

Teised raamatus esitatud tekstid on vormistatud nummerdatud käsikirjadena, mis on loodud aastatel 2018–2020 ja milles kirjeldatakse põhjalikult Nikonova elukäigu kroonikat. Lisaks käsitletakse peatükkides "*Калыкын верало*" ("Rahvasuus räägitakse") ja "*Тодэваён-веранъёс*" ("Mälestused ja jutustused") traditsioonilise maailmavaatega külainimeste igapäevaelu ning kirjeldatakse uskumusi ja erinevaid rituaale, mis moodustavad külakogukonna elu lahutamatu osa.

Maria pöördub käsikirjades ikka ja jälle tagasi elu põhiteemade juurde, mis on jätnud tema mällu kustumatu jälje – lapsepõlvemälestused ühistest hetkedest koos vanemate ja vendadega ning nendega hüvastijätmisest, samuti kirjeldab ta noorema õe surma haiguse tagajärjel juba lapsepõlves. Üheks kõige meeldejäävamaks kirjelduseks on tema jutustus suhetest emaga ja teiste naistega peres.

Nikonova ema Anna Stahhejeva põgenes salaja Permi oblasti eriasumiselt ja naasis koduküllа. Põgenik varjas end kaasakülaelanike eest. Maria jutustab käsikirjas nr 1 luulevormis tekstis "Minu ema meenutades" meelde jäänud episoodist või mitmest episoodist, mil ema oli sunnitud tütardest eemale hoidma, samas kui tütred ei tahtnud teda enda juurest ära lasta.

Paljud teemad, mida päevikus vaid põgusalt puudutatakse, avanevad käsikirjades põhjalikumalt. Päeviku lood täienevad seal uute detailidega.

“Käsikirjas nr 7” on kogutud Nikonova laulud, mis on loodud eri aastatel. Need on pühendatud pere elu mälestusväärsetele sündmustele. Mõned laulud kirjeldavad üksikasjalikult vanemate rasket saatust, sõjas hukkunud vendi ja pojatütre Aljona traagilist surma. Oma hingevalu valab Maria välja lauludes, jutustades detailselt leinast, jagades kallihinnalisi mälestusi lähedastest ja meelde jäänud hetkedest nende elust – nii täidab ta südamesse jäänud tühjuse pärast nende kaotust.

Udmurdi traditsioonilises kultuuris eksisteerib vaikimisi keeld väljendada avalikult leinamist – hinnatud on emotsioonide vaoshoitus: “Kommunikatiivse suhtluse reeglite kohaselt ei tohiks udmurdid, olles loomult introverdid, oma emotsioone avalikult ja valjult väljendada: nutta hüsteeriliselt, naerda valjusti või laialt žestikuleerida” (Nurieva 2023: 175). Seetõttu saab laulust vahend, mis aitab negatiivseid tundeid legaliseerida. Udmurdimaa Kijassovo rajoonis on vanema põlvkonna seas säilinud laulutraditsioon, kus tseremooniaid saadavad laulud – sealhulgas ka matusetalitused ja mälestusrituaalid, mille käigus lauldakse mitte ainult rituaalseid, vaid ka lüürilisi laule (Anisimov 2017).

Nikonova päevikus mainitakse sageli lühidalt tema osalemist matustel ja mälestustalitustel. Näiteks kirjutab ta: “Tädikese matuseks otsustati laupäev, neljas kuupäev. Käisime Kijassovos, saatsime tädi ära. Matustel oli palju saatjaid. [---] Matuste ajal laulsime väga kaunilt.” Seetõttu muutub laululooming ja suurte hulkade laulude tundmine Marial praktiliseks vajaduseks rituaalide läbiviimisel ning lisaks päeviku pidamisele ka kõige sobivamaks viisiks negatiivsete tunnete ja emotsioonide väljendamiseks.

Maria Nikonova autorilaulud, tema esitused kalendri- ja perekondlikes rituaalides ning rahvalikud lüürilised laulud on esitatud raamatu eraldi osas “Laulud” ning neid saadavad noodid, mille on koostanud folklorist ja etnomusikoloog Irina Ptšelovodova.

Raamat sisaldab perekonna fotoalbumit, mis avab raamatu kangelanna ja tema elu, mis kestis terve sajandi – noorusest kõrge eani. Siin on kronoloogiliselt esitatud Nikonova elu, tema pedagoogiline ja muusikaline tegevus: fikseeritud on periood tema osalemisest folklooriansamblis, töö koolis ning perepühade ja kombetalituste tähistamine. Fotodel on näha naise anne rahvakunstis: kootud vaibad, tikand ja heegeldus (näiteks näidatud vaibad, tekid, padjapüürid), samuti on suure meisterlikkusega kujutatud tema maamaja siseviimistlust ja hooldatud karjaaeda.

Aastate 2000–2020 fotodel on Maria jäädvustatud igapäevaste toimetuste juures: lammaste trimmimisel, kodulindude eest hoolitsemisel ja heinaniitmisel. Ei jää märkamata tema riietus – ta kannab omavahel sobivaid kleite ja põllesid, mis on õmmeldud udmurtide traditsioonilise lõike järgi ja kaunistatud tikanditega. Tema kõrval fotodel on perekonnaliikmed ning ka kolleegid, udmurdi omapärase kultuuri säilitamise eestvedajad: selle väljaande koostaja

Nikolai Anisimov, folklorist-etnomuusikoloog Irina Ptšelovodova ja teised folkloorieksped itsioonide osalejad Dubrovski külas.

Kahtlemata on käesolev raamat ainulaadne, kasulik nii teadustööks kui ka ülikoolis õpetamiseks. Nikonova kirjalik looming leiab koha udmurdi nüüdiskirjanduse ajaloos kui sügava rahva mentaliteedi ja sentimentaalse iseloomu kujutamise näide.

Koostaja Nikolai Anisimovi suur ja hoolikas töö Maria Nikonova folkloori- ja dokumentaaltekstide kogumise ning süsteemse korrastamise alal on märkimisväärne. Väljaanne annab olulise panuse udmurdi keele ja kultuuri säilitamisse ning populariseerimisse. Raamat on tõeline aare folkloori-uurijatele, keeleteadlastele, kirjandusteadlastele, etnoloogidele, kohaloouurijatele ja ajaloolastele ning kõigile huvilistele lugejatele.

Larisa Dmitrieva
filoloogiateaduste kandidaat, kirjandusteadlane,
Udmurdi Vabariigi Rahvusraamatukogu osakonnajuhataja

KIRJANDUS

Anisimov, Nikolai 2017. *"Dialog mirov" v matritse kommunikativnogo povedeniya udmurtov*. Tartu: University of Tartu.

Anisimov, Nikolai 2024. Predislovie. – Nikonova, Maria. *"Ulon – pityran, syulehm – piyala…": odig udmurt kyshnomurtlehn daur"em ulon syuresehz.* Tartu, ELM Publishing, lk 9–25.

Bahtin 1997 = Bakhtin, M. M. *Sobranie sochinenii: V 7 t.* Vol. 5. *Raboty 1940-kh – nachala 1960-kh godov*. Moskva: Russian Dictionaries Publ.

Botšarov 1997 = Bocharov, S. G. *Kommentarii.* – Bakhtin, M. M. *Sobranie sochinenii: V 7 t.* T 5. Moskva: Russian Dictionaries Publ, lk 613–618.

Ginzburg, L. 1977. *O psikhologicheskoi proze*. Leningrad: Imaginative literature Publ.

Kozlova, N. N. & Sandomirskaja, I. I. 1996 "Ia tak khochu nazvat' kino". "Naivnoe pis'mo": Opyt lingvo-sotsiologicheskogo chteniia. Moskva: Gnozis.

Nekljudov, S. J. (koost) 2001. "Naivnaia literature": isseledovaniia ja teksty. Moskva: Moskovskii obshchestvennyi nauchnyi fond.

Nikonova, M. P. 2024. *"Ulon – pityran, syulehm – piyala…": odig udmurt kyshnomurtlehn daur"em ulon syuresehz.* Tartu: ELM Publishing.

Nurieva, I. 2023. *Udmurtskaia muzykal'no-pesennaia traditsiia: spetsifika zhanroobrazovaniia i funktsionirovaniia*. Izhevsk: Udmurt University.